

НУМІЗМАТИКА і ФАЛЕРИСТИКА

International coin trend magazine

Вислі печатки Вітебської княгині Софії (Євдоксії)
Німецька срібна таця та кубок з монетами XVII–XX ст.
Монети Угорщини, 1945–2018 рр.

2019

КВІТЕНЬ
ЧЕРВЕНЬ

Ювілейний Хрест з нагоди 11-річчя самостійності УНР

ISSN 1811-542X

9 771811 542003 04

Німецька срібна таця та кубок з монетами XVII–XX століття з колекції Музею історичних коштовностей України

Андрій Бойко-Гагарін, канд. істор. наук,
Світлана Березова (Київ)

Європейське ювелірне мистецтво неможливо уявити без виробів німецьких золотарів XVIII–XX ст., що залишили у спадок людству вражаючої краси та витонченості предмети посуду, серед яких на особливу увагу нумізматів заслуговують вироби, виготовлені з використанням монет. Нерідко монети використовували як прикраси ще в період Середньовіччя [1], поширеними та характерними для XVII ст. в Україні стали масивні намиста, де монети з просвердленими отворами з'єднували за допомогою срібних кілець [2, 3], а у XVIII ст. популярними стають оздоблені обіговими монетами дукачі на кораловому намисті [4].

Декоровані монетами прикраси та предмети посуду є тим спільним ланцюгом, що поєднує ювелірне мистецтво з нумізматикою у системі спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. У попередніх дослідженнях такою зв'язуючою ланкою ми визначали спільність у використанні ювелірами та фальсифікаторами монет ідентичних технік та прийомів [5]. Дослідниця львівської колекції німецького срібла Ольга Перелигіна відзначила використання оригінальних монет та медалей в оздобленні предметів посуду німецькими майстрами періоду Ренесансу та Бароко, що стрімко поширилися та стали популярними серед аристократичної верхівки Центральної та Західної Європи [6]. Найчастіше це предмети посуду, декоровані монетами різноманітних емітентів та епох, вмонтовані у кубки та кухлі, ложки та вази, тарілки та підноси, рідше – в інші предмети побуду, такі як портсигари, тютюнові люльки тощо. Без сумнівів, подібні предмети мистецтва прикрашали інтер'єри помешкань лише заможних осіб, значна частина збережених до нашого часу витворів ювелірного мистецтва, виготовлених з використанням монет, у свою «домузейну» частину життя належали

знатним та відомим родинам.

Подібні вироби сьогодні досить часто є окрасою численних музейних колекцій. Із наукових публікацій нам відомо про наявність подібних виробів у Державному Ермітажі в Санкт-Петербурзі * та Львівському історичному музеї (далі – ЛІМ). Ольга Перелигіна справедливо зазначила, що у вивченні цих пам'яток ювелірного мистецтва насамперед цікавою є історія побутування цього посуду, шлях його потрапляння у колекцію музею, а також пов'язані з предметами окремі події. Наприклад, досить показовим є те, що у вивченій дослідницею колекції Владислава Лозинського з фондів ЛІМ кубок з монетами став першим придбаним колекціонером предметом у зібранні і в подальшому передане музеєм зібрання, а також те, що вартість цього кубка у 130 австро-угорських крон у 1889 р. може охарактеризуватись як досить значна [7]. Кубки здавна є популярним видом посуду для пиття, дослідникам історії ювелірного мистецтва та нумізматам відомі подібні вироби у різноманітних стилях виконання.

* Предмети німецького золотарства, прикрашені різноманітними монетами і медалями, є також у колекції Ермітажу.

У зібранні Музею історичних коштовностей України (далі – МІКУ), що є філією Національного музею історії України, також збережено німецькі вироби, декоровані монетами. Досліджені ювелірні вироби увійшли до альбомів МІКУ, що побачили світ у 1999 [8] та 2004 [9] роках, але подані без детального опису монет.

У цій статті автори приділили увагу срібній таці та монетному кухлю з покриттям, виготовленим берлінськими фірмами «Сі та Вагнер» (Sy & Wagner) та «Вагнер і Син» (J. WAGNER & SOHN), про що свідчать нанесені на вироби ювелірні клейма.

Фірма «Сі та Вагнер» (Sy & Wagner) була заснована у 1874 р. після смерті знаменитого берлінського ювеліра Йоганна-Георга Хоссауера, коли справа перейшла до учня останнього – Еміля Августа Альбрехта Вагнера та Франсуа Луї Джереми Сі. Під маркою Сі та Вагнер (Sy & Wagner) вона проіснувала до 1933 р. Спеціалізувалася на виготовленні столового срібла.

Таця (рис. 1) овальної форми оздоблена монетами німецьких земель, борт прикрашений карбованими рокальними завітками, а простір між монетами заповнено рослинними орнаментами, виконаними технікою гравірування. В центрі кругова вставка без зображень. На звороті таці нанесено клейма: німецьке державне клеймо 800-ї проби срібла: півмісяць з короною та числом 800 [10, 11], клеймо виробника – фірми Сі та Вагнер [12] (рис. 2). На зворотному боці чотири металеві округлі ніжки, на яких воно тримається. Зовнішній бік таці оздоблений 22 монетами (німецькими талерами

Рис. 1. Таця. Берлін, перша чверть XX ст. Срібло 800‰. Карбування, гравірування. Розмір 326×243 мм. Вага 823,3 г. Інв. № ДМ-7959

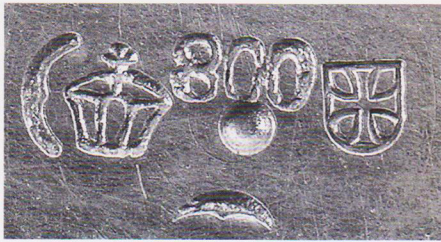

Рис. 2. Німецьке державне пробірне клеймо та клеймо виробника на зворотньому боці срібної таці

XIX ст. і подвійними та потрійними марками XX ст.), розміщеними у двох овалах навколо гладенької вставки. Цікаво, що у розташуванні монет чітко визначеним є художній задум ювеліра. Не дарма всі монети на лицьовому боці таці вставлені аверсами, що перетворює зовнішнє овальне коло в галерею портретів правителів німецьких земель, а внутрішній овал демонструє видатні події німецької історії, зокрема битву при Лейпцігу, 100-ліття Берлінського університету, Перемогу у Франко-Пруській війні, 100-ліття перемоги над Наполеоном тощо.

Надамо ідентифікацію наявних на виробі монет. Для зручності ідентифікації монет ми додаємо також схематичні зображення порядку їх описів, що для таці здійснено орієнтовно лицьової частини (рис. 3), а також розглядаючи монети за годинниковою стрілкою, починаючи від ручки кухля (рис. 7).

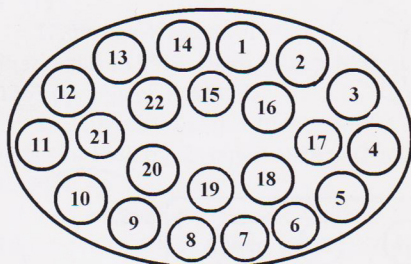

Рис. 3. Схема розміщення ідентифікації монет на таці

Таця

Зовнішній овал:

1. Ройс-Шлейнц. Генріх LXVII (1854–1867). Талер 1862 р. (Weege. S. 338).
2. Шварцбург Рудольштат. Фрідріх Гюнтер (1807–1867). Талер 1866 р. (Weege. S. 431).
3. Шварцбург-Зондерхойзен. Гюнтер Фрідріх Карл II (1835–1880). Талер 1870 р. (Weege. S. 432).
4. Саксонія. Альбертинська лінія. Йоган (1854–1873). Переможний талер 1871 р. (Weege. S. 387).

5. Саксонія-Альтенбург. Ернст I (1853–1908). Талер 1858 р. (Nicol. P. 759; Weege. S. 390).
 6. Анхальт-Дессау. Леопольд-Фрідріх (1817–1871). Талер 1863 р. (Nicol. P. 45).
 7. Саксонія-Кобург-Гота. Ернст II (1844–1893). Талер 1870 р. (Weege. S. 396).
 8. Ольденбург. Ніколас-Фрідріх-Петер (1853–1900). Талер 1860 р. (Weege. S. 318).
 9. Мекленбург-Штреліц. Фрідріх Вільгельм (1860–1904). Талер 1870 р. (Weege. S. 303; Nicol. P. 594–595).
 10. Мекленбург-Шверін. Фрідріх Франц II (1843–1883). Талер 1864 р. (Weege. S. 302).
 11. Баварія. Людвіг II (1864–1886). Талер 1871 р. Перемога у Франко-Пруській війні. (Nicol. P. 102).
 12. Ліппе. Пауль Фрідріх Еміль Леопольд (1851–1875). Талер 1860 р. (Weege. S. 277).
 13. Вальдек-Пірмонт. Георг Віктор (власне правління 1852–1893). Талер 1867 р. (Weege. S. 465).
 14. Ройс-Шлейнц. Генріх XX (1836–1859). Талер 1858 р. (Weege. S. 337).
- Внутрішній овал:*
15. Пруссія. Фрідріх (березень – червень 1888 р.). 2 марки 1888 р. (Nicol. P. 704)
 16. Саксонія-Веймар-Айзенах. 3 марки 1910 р. Друге весілля князя Вільгельма Ернста. (Nicol. P. 808).
 17. Анхальт. Олександр Карл (1834–1863). Талер 1861 р. (Weege. S. 26).
 18. Пруссія. Вільгельм II (1888–1918). 3 марки 1913 р. 100-ліття перемоги над Наполеоном (Nicol. P. 705).
 19. Пруссія. Вільгельм II (1888–1918). 2 марки 1913 р. 25 річниця правління кайзера Вільгельма II. (Nicol. P. 705).
 20. Саксонія. 3 марки 1913 р. 100-ліття битви при Лейпцігу (Nicol. P. 855).
 21. Франкфурт (вільне місто). Подарунковий талер на честь фестивалю стрільців. (Nicol. P. 352).
 22. Пруссія. Вільгельм II (1888–1918).

Рис. 4. Кухоль. Берлін, 1900 р. Срібло 800. Лиття, карбування, гравірування. Розміри: висота – 294 мм, діаметр корпусу – 133 мм, діаметр піддона – 192 мм. Вага 2155,0 г. Інв. № ДМ-7033

3 марки 1910 р. 100-ліття Берлінського університету (Nicol. P. 705).

Срібний кухоль фірми «Йоганн Вагнер та син» (Johann Wagner & Sohn), виготовлений приблизно у 1900 р. (рис. 4), вміщує на своєму полі 41 монету, з яких 8 знаходяться на кришці, 24 монети на корпусі кухля, а також 9 монет прикрашають основу посудини. Між монетами техніками карбування та гравірування нанесено вишуканий рослинний орнамент.

Походить із старої музейної колекції, сформованої ще в дорадянські часи. Клейма: німецьке державне клеймо 800-ї проби срібла [10] та клеймо виробника* на боковій частині основи (рис. 6). Центр кришки містить пруські 3 марки, навколо яких нанесено гравірування подарункового напису з датою «CARLSHORST, DEN 17. MAI 1900.» (рис. 5). Вгорі на корпусі на гладенькій поверхні під кришкою нанесено гравірування з написом: «Dem Siege im "Silber Humpen"», що в перекладі з німецької означає «Переможецю срібного кубка». Скоріше за все, кухоль міг бути виготовлений раніше, а гравірування нанесено незадовго до вказаної дати. Через відсутність можливості відкриття верхньої кришки кухля та візуального аналізу іншої сторони монет, їх ідентифікація наведена не повна. Цікавими спостереженнями навколо цього кухля є те, що кришку прикрашено виключно талерами Пруссії різних правителів, що розміщені аверсами (портретними сторонами) назовні, але не в хронологічному порядку відповідно до часу правління. Ближче до ручки кухля розміщено два більш ранніх талери у гіршому стані збереження (потерті, подряпані). Серед монет кухоль прикрашено досить рідкісним талером Ліхтенштейну, карбованим від імені Йогана II. Надамо ідентифікацію всіх наявних на виробі монет (рис. 7).

Кухоль

Кришка:

1. Пруссія. Вільгельм II (1888–1918). 3 марки 1908–1912 р. (Nicol. P. 705).
2. Пруссія, Фрідріх Вільгельм II (1786–1797). Талер 1790–1795 рр. (Nicol. P. 701).
3. Боруссія. Фрідріх II (1740–1786). Талер 1766–1767 рр. (Nicol. P. 700).

* URL: <https://annodazumal-celle.de/Sauciere-Silber-Johann-Wagner-Sohn-1900-Berlin>.

Рис. 5. Тіло та кришка срібного кухля

Рис. 6. Клеймо фірми та державне німецьке пробірне клеймо на зовнішній частині корпусу кухля

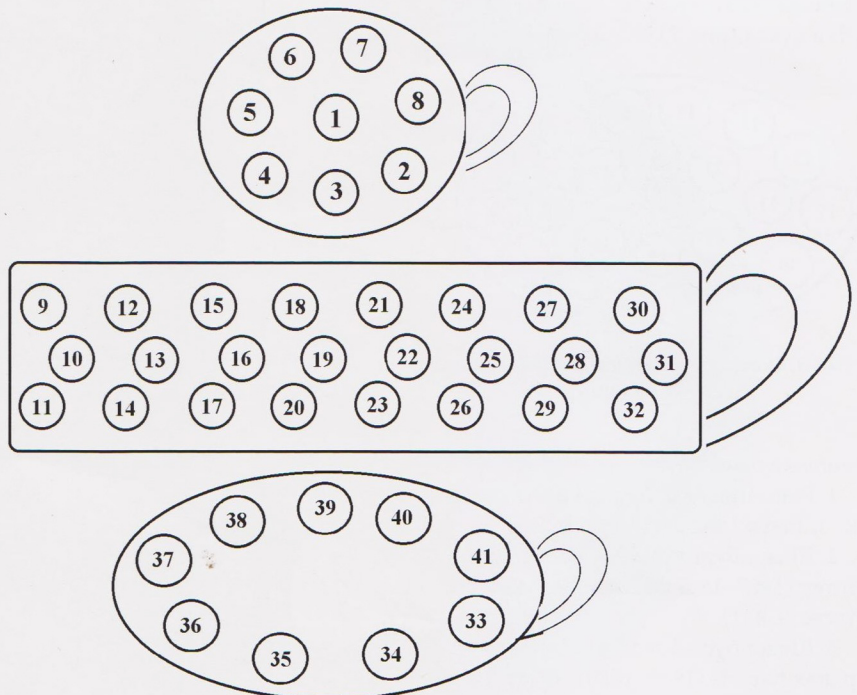

Рис. 7. Схема розміщення ідентифікації монет кухля

4. Бору́ссия-Бранденбург. Фрідріх-Вільгельм I (1713–1740). Талер 1719–1727 рр. (Nicol. P. 699).

5. Пру́ссія. Фрідріх I (1701–1713). 2/3 талера 1701–1706 рр. (Nicol. P. 696).

6. Пру́ссія. Вільгельм I (1861–1888). Талер 1864–1871 рр. (Nicol. P. 703).

7. Пру́ссія. Фрідріх Вільгельм IV (1840–1861). Талер 1841–1852 рр. (Nicol. P. 702).

8. Пру́ссія. Фрідріх Вільгельм III (1797–1840). Талер 1797–1809 рр. (Nicol. P. 701).

Тіло кукля:

9. Мекленбург-Шверін. Фрідріх Франц II (1843–1883). Талер 1848 р. (Nicol. P. 590).

10. Гессен-Кассель. Вільгельм II / Фрідріх Вільгельм (1831–1847). Талер 1832 р. (Weege. S. 251).

11. Анхальт. Олександр Карл (1834–1863). Талер 1859 р. (Nicol. P. 41).

12. Баден. Фрідріх (правління у статусі великого герцога – 1856–1907). Талер 1856 р. (Nicol. P. 70).

13. Саксонія-Альтенбург. Ернст I (1853–1908). Талер 1858–1869 років. (Nicol. P. 759; Weege. S. 390).

14. Брауншвейг-Вольфенбюттель. Вільгельм (1831–1884). Талер 1853–1855 рр. (Nicol. P. 281).

15. Ганновер. Вільгельм IV (1830–1837). Талер 1834–1837 рр. (Nicol. P. 411).

16. Гессен-Дармштат. Людвіг III (1848–1877). Талер 1848–1856 рр. (Nicol. P. 411).

17. Гессен-Кассель. Фрідріх Вільгельм I (1847–1866). Талер 1851–1865 рр. (Nicol. P. 438).

18. Пру́ссія. Фрідріх (березень – червень 1888 р.). 2 марки 1888 р. (Nicol. P. 704).

19. Ольденбург. Ніколас-Фрідріх-Петер (1853–1900). Талер 1858–1866 рр. (Weege. S. 318).

20. Вальдек-Пірмонт. Георг Віктор (власне правління 1852–1893). Талер 1856–1867 рр. (Weege. S. 465).

21. Саксонія. Йоганн V (1854–1873). Талер 1854–1859 рр. (Nicol. P. 847).

22. Гогенцоллерн-Гехінген. Фрідріх Вільгельм Константин (1838–1843). 2 гульдени 1846–1847 рр. (Nicol. P. 473).

23. Ройс-Обергрейц. Генріх XXII (1859–1902). Талер 1868 р. (Nicol. P. 744).

24. Баварія. Максиміліан II (1848–1864). Талер 1848 р. (Nicol. P. 104).

25. Гогенцоллерн-Зігмарінген. Карл (1831–1848). 2 гульдени 1845–1848 рр.

(Nicol. P. 474).

26. Ройс-Шлейц. Генріх XIV (1867–1913). Талер 1868 р. (Nicol. P. 747).

27. Вюртемберг. Карл I (1864–1891). Талер 1865–1870 рр. (Nicol. P. 970).

28. Саксонія-Кобург-Гота. Ернст II (1844–1893). Талер 1848 р. (Nicol. P. 766).

29. Саксонія-Майнінген. Бернхард II (1821–1861). Талер 1859–1866 рр. (Nicol. P. 796).

30. Мекленбург-Штреліц. Фрідріх Вільгельм (1860–1904). Талер 1870 р. (Weege. S. 303; Nicol. P. 594–595).

31. Саксонія-Веймар-Айзенах. Карл Фрідріх (1828–1853). Талер 1841 р. (Nicol. P. 806).

32. Ліппе. Пауль Фрідріх Еміль Леопольд III (1851–1875). Талер 1860–1866 рр. (Nicol. P. 516)

Основа кукля:

33. Ліхтенштейн. Йоганн II (1858–1929). Талер 1862 р.

34. Анхальт. Олександр Карл (1834–1863). Талер 1834 р. (Weege. S. 25).

35. Шварцбург-Зондерхойзен. Гюнтер Фрідріх Карл II (1835–1880). Талер 1859–1870 рр. (Nicol. P. 888).

36. Франкфурт (вільне місто). Талер 1859–1860 рр. (Nicol. P. 352).

37. Бремен (вільне місто). Талер 1863–1865 рр. Присвячений перемозі над французами, або 50-літтю визволення Німеччини (Nicol. P. 178).

38. Священна Римська імперія. Вільне місто Гамбург. Талер 1621 р. (Nicol. P. 387).

39. Любек. Фрідріх Август (1750–1785). 32 шилінги 1752 р. (Nicol. P. 528).

40. Нассау. Адольф (1839–1866). Талер 1859–1860 рр. (Nicol. P. 618).

41. Гессен-Гомбург. Фердинанд-Гінріх (1848–1866). Талер 1858–1863 рр. (Nicol. P. 454).

Отже, ці збережені в МІКУ срібні вироби є надзвичайно цікавими як для ювелірної справи, так і для нумізматики, оскільки містять в оздобленні найрізноманітніші німецькі монети, у тому числі і рідкісні зразки.

Цікавим також є той факт, що серед присутніх на таці та куклі 63 монет, майже всі різні. Збіг в обох виробках лише п'яти монет. Найстаршою монетою є талер міста Гамбург, карбований у 1621 р., а найновішими – марки Пруссії та Саксонії 1913 р.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Чернышов С. В.* Монетные украшения как элемент социальной истории (по материалам нумизматической коллекции Трубчевского краеведческого музея). Музейні читання, Матеріали наукової конференції «Ювелірне мистецтво – погляд крізь віки», 14–16 листопада 2011. К., 2012. – С. 209–218.
2. *Бойко-Гагарін А. С.* Намисто із шестигрошовиками, карбованими на львівському монетному дворі, знайдене у Вінницькій області // Львівські нумізматичні записки. – № 10 (2013). – Львів, 2014. – С. 48–49.
3. *Бойко-Гагарін А. С.* Намисто із монетами Західної Європи, знайдене в Умані. Львівські нумізматичні записки. Ч. 11–12 (2014–2015). – Львів, 2015. – С. 54–55.
4. *Спаський І. Г.* Дукачи і дукачі України. Історико-нумізматичне дослідження. – К.: Наукова думка, 1970. – С. 31–32.
5. *Бойко-Гагарін А. С.* Использование технологий ювелирного дела в фальшивомонетничестве в эпоху позднего Средневековья. Музейні читання, Матеріали наукової конференції «Ювелірне мистецтво – погляд крізь віки», 18–20 листопада 2013. – К., 2014. – С. 479–481.
6. *Перелигіна О.* Кубок з монетами // Нумізмати́ка і фалеристика, 1999, № 1. – С. 50–51.
7. *Перелигіна О.* Німецьке срібло XVII–XVIII ст. з колекції Владислава Лозинського в музейному фонді дорогоцінних металів. Львівський історичний музей. Наукові записки. Випуск XII. Львів: Новий час, 2008. С. 159–181.
8. Золота скарбниця України. Альбом. – К., 1999. – № 258.
9. Музей історичних коштовностей України. Альбом. – К., 2004. – № 259.
10. *Gradowski M.* Znaki na srebrze. Znaki miejskie i państwowe używane na terenie Polski w obecnych jej granicach. Warszawa, 2010. S. 286, nr 1.
11. *Lonato M. H.* Немецкое художественное серебро в Эрмитаже. Каталог. – Спб., 2002.
12. *Deutscher Goldschmiede Kalender.* Leipzig, 1929.
13. *Nicol D.N.* Standard catalogue of German coins 1601 to present, including colonial issues. 2nd edition. USA. 1064 p.
14. *Weege G.V.* Deutsche Münzen 800–1871. Wien, 2001. 500 s.